

STICHTING DE ROERMONDSE KARTUIZERS

NIEUWSBRIEF

JAARGANG 1, NUMMER 1, VOORJAAR 2006

VOORWOORD

Voor U ligt de eerste nieuwsbrief van Stichting De Roermondse Kartuziers. Deze nieuwsbrief is bedoeld om U te informeren over de activiteiten van onze stichting, in het bijzonder over het eerste grote project dat op stapel staat: een grote tentoonstelling over het complex van het voormalig kartuizerklooster Bethlehem. Verder stelt de stichting zichzelf en de voormalige Roermondse Kartuis hier aan U voor. We hopen dat wij in ons streven om dit belangrijke en voor Nederland unieke complex op de kaart te zetten op uw steun en sympathie mogen rekenen.

WAAROM EEN TENTOONSTELLING?

De voormalige Kartuis Bethlehem in Roermond heeft een belangrijke rol gespeeld in de geschiedenis, niet enkel van Roermond maar van heel Limburg. Het is de plek waar een van de grootste theologen van de late middeleeuwen, Dionysius van Rijkel, heeft geleefd en gewerkt. Maar ook andere geletterde mannen, zoals Bartholomeus van Maastricht en Heinrick Egher van Kalkar, hebben hier hun gedachten aan het perkament toevertrouwd. Al waren studie en gebed de pijlers waarop het kloosterleven gebouwd was, het klooster zelf betekende meer. De helaas afgebroken Bethlehemkapel begroette menige pelgrim. De brute moord op de Roermondse kartuziers door de troepen van Willem van Oranje in 1572 is door de verspreiding van het verhaal in handschrift en druk een instrument geworden in de contrareformatie. Nadat de monniken ten gevolge van de antiklerikale wetten van de Oostenrijkse keizer Jozef II hun klooster moesten verlaten, heeft het gediend als onderkomen voor de Norbertinessen van Houthem-Sint Gerlach, waarbij het lichaam van de heilige Gerlachus, in het barokke praalgraf dat thans noch in Houthem te zien is, naar Roermond werd overgebracht en daar heeft gerust. In later tijden bestemde bisschop Paredis dit gebouw tot seminarie voor het Bisdom Roermond en hebben hier generaties Limburgse priesters gestudeerd. Heden ten dage worden toeristen die nieuwsgierig genoeg zijn om de poort in de Swalmerstraat door te lopen beloont met een blik in het indrukwekkende interieur van de Caroluskapel. Uit het rijke verleden rest ons echter meer dan enkel de gebouwen. Hoewel ernstige verliezen zijn geleden, zijn er nog steeds stukken uit het kunst- en cultuurpatrimonium van dit klooster aanwezig. Schilderijen, handschriften en oude drukken, paramenten, vaatwerk, archivalia, bodemvondsten, dit alles helpt een beeld op te roepen van het belang van dit klooster voor de stad Roermond en de wijde regio.

Om het belang van dit klooster te onderstrepen en de bekendheid ervan bij het grote publiek te vergroten is op initiatief van een aantal Roermondse Kartuisers besloten om een grote tentoonstelling aan de Roermondse Kartuis te wijden. Deze tentoonstelling staat gepland voor het voorjaar van 2008. En waar kan deze tentoonstelling beter worden gehouden dan in de voormalige Roermondse Kartuis zelf? In onze volgende nieuwsbrief zullen wij U uitgebreid informeren over de inhoud van deze tentoonstelling. Voor belangstellenden is er overigens al een powerpointpresentatie beschikbaar die wij U op verzoek graag toezenden, hetzij per e-mail (grootte ca. 30,6 MB; deze sturen wij gratis), hetzij gebrand op CD-Rom (tegen kostprijs en verzendkosten). Heeft U interesse? Neemt U dan contact op met het adres dat U vindt op de achterzijde van deze nieuwsbrief.

STICHTING DE ROERMONDSE KARTUIZERS

Om deze tentoonstelling en de begeleidende catalogus te realiseren werd op 26 maart 2004 Stichting De Roermondse Kartuisers in het leven geroepen. Het bestuur van deze stichting bestaat uit de Roermondse Gemeentearchivaris dr. J.P.M. van de Mortel (voorzitter), mw. M.F.A. Jeurissen, namens het Christoffelgilde (secretaris), dhr. F.P.J. Slenders (penningmeester tot januari 2006) en als reguliere bestuursleden de historicus en theoloog drs. K. Pansters, de kunsthistorici mw. drs. L. Zuidema en drs. R.A.M.J. Dücker en dhr. L.G.M. Molkenboer, die tevens de openstelling van de Caroluskapel coördineert. De belangrijkste taak van het bestuur van de stichting ligt in de coördinatie van het project alsmede het werven van fondsen om de tentoonstelling en de bijbehorende catalogus te realiseren. Daarnaast bestaan er een aantal werkgroepen, die zich met de inhoudelijke kanten van de tentoonstelling bezighouden.

Om het belang van dit project te onderstrepen heeft de stichting een Comité van Aanbeveling geformeerd. Tot nu toe hebben de volgende personen zich bereid verklaard in dit comité zitting te nemen: Mgr. F.J.M. Wiertz, bisschop van Roermond, de heer H.M.J.M. van Beers, burgemeester van Roermond, prof. dr. P. Nissen, kerkhistoricus en decaan van de theologische faculteit, Radboud Universiteit Nijmegen, prof. dr. J. Koldewij, hoogleraar kunstgeschiedenis van de middeleeuwen, Radboud Universiteit Nijmegen, prof. dr. J. Hermans, hoogleraar boekwetenschap, Rijksuniversiteit Groningen en Dom Marcellin Theeuwes, Prior-Generaal van de Kartuiserorde te Grenoble. Dit comité zal in de loop van 2006 nog worden uitgebreid.

EEN GREEP UIT DE WERKZAAMHEDEN TOT OP HEDEN

Bouwhistorisch onderzoek

Het voormalige Roermondse kartuiserklooster is uniek in Nederland. Daarom is een bouwhistorisch onderzoek van dit complex niet alleen bijzonder interessant, maar ook een duidelijk desideratum. Inmiddels is mw. drs. Birgit Dukers begonnen met haar dissertatieonderzoek naar de bouwgeschiedenis van de Roermondse Kartuis. Zij doet dit onder begeleiding van haar promotor Prof. dr. Dirk de Vries, werkzaam bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, en als bijzonder hoogleraar Bouwhistorie verbonden aan de Universiteit van Leiden. Nadat prof. De Vries op uitnodiging van de stichting het voormalig kartuisercomplex ter plekke beter had bekeken, ontstond het plan om de bijzondere bouwgeschiedenis van dit complex grondig te bestuderen en onderwerp van een wetenschappelijk onderzoek te maken. De resultaten van dit

onderzoek zullen van grote waarde zijn om onze kennis van de bouwgeschiedenis van dit complex te verdiepen. Een belangrijk deel van de tentoonstelling zal dan ook op de resultaten van dit onderzoek terugrijpen. Wij houden U van dit project op de hoogte.

Restauratieproject Glasramen Frans Nicolas

Bij de firma Flos te Steijl bevindt zich tweetal gebrandschilderde ramen, uitgevoerd door Frans Nicolas, grootvader van de bekende Joep Nicolas, in 1897. Deze ramen waren oorspronkelijk aangebracht in de gebouwen van het voormalig Groot Seminarie aan de Swalmerstraat te Roermond. De voorstellingen laten Dionysius van Rijkel, de beroemdste inwoner van de Kartuis, en Werner van Swalmen, de stichter van het klooster, zien; ook de inmiddels afgebroken Bethlehemkapel met zijn vreemde vijfhoekige bouw is afgebeeld. De ramen verkeren helaas in deplorabele toestand. Toch gaat het om zeer bijzondere stukken, immers glasramen van Frans Nicolas zijn zeldzaam. Enkel de Roermondse Kathedraal bezit nog een groot glasraam van zijn hand. De stichting heeft het idee opgevat om het raam te laten restaureren, als opmaat naar de tentoonstelling. Niet enkel zal het raam daar in gerestaureerde toestand te zien zijn; op deze wijze wordt een deel van het cultuurpatrimonium dat onlosmakelijk met de Kartuis verbonden is voor volgende generaties behouden. Besprekingen met het Bisdom Roermond (eigenaar) en Glasatelier Flos (verantwoordelijk voor de restauratie) zijn inmiddels in gang gezet. In een volgende nieuwsbrief informeren wij U graag verder over dit deelproject.

Powerpointpresentatie

Zoals eerder al aangegeven, is een powerpointpresentatie gemaakt die geïnteresseerden en potentiële partners voor dit tentoonstellingsproject informeert over de concrete plannen en een goede eerste indruk van het project geeft.

KORTE GESCHIEDENIS VAN DE ROERMONDSE KARTUIS

De Roermondse Kartuziers behoren tot een orde die teruggaat tot de kluzenaarsgemeenschap die zich in 1084 rond magister Bruno van Keulen vestigde in het dal van de Chartreuse bij Grenoble. De orde bleef gedurende heel haar geschiedenis streven naar een combinatie van kluzenaars- en gemeenschapsleven. De voornaamste reden die het ontstaan van deze kloosterorde kan verklaren, is gelegen in de Investituurstrijd, die een reactie opriep tegen de verwereldlijking van de Kerk. Bruno, een Keulse kanunnik, die zich hier niet mee kon verenigen, besloot kluzenaar te worden. Hij kreeg al spoedig volgelingen die samen met hem de regel van Sint Benedictus volgden, echter in verscherpte vorm: de kloosterlingen waren verplicht een praktisch voortdurend stilzwijgen te bewaren, ieder gebruik van vlees, behalve gevogelte, was hun ontzegd en elke monnik bewoonde een afzonderlijke cel.

In 1368 liet het Generaal Kapittel der Chartreuse blijken in Roermond, hoofdstad van het Gelders Overkwartier, een stichting te willen voorbereiden. Johannes van Breida, professor van het Sint-Barbaraklooster te Keulen, begon in dat jaar als initiator van de Roermondse Kartuis. Ridder Werner van Swalmen besloot na behouden terugkeer uit het Heilige Land een kapel te bouwen ter ere van de Heilige Maagd Maria van Betlehem en daaraan tevens een gasthuis te verbinden. Hij koos voor een terrein in Roermond genaamd "in de Steeghe". Het lijkt erop dat Werner

gepoogd heeft zijn eigen plan te combineren met dat van het Generaal Kapittel. In 1376 werd begonnen met de bouw van het klooster. Het duurde echter tot 1380 voordat de Roermondse Kartuis in de orde opgenomen kon worden. De gebouwen van dit klooster zullen qua architectuur een strakke, sobere en gotische stijlform met Duitse inslag vertoond hebben. Oorspronkelijk was de Kartuis bestemd voor een prior, twaalf monniken, en enkele conversen en donaten.

De vijftiende en de eerste helft van de zestiende eeuw waren tijden van bloei voor dit klooster. De ontwikkeling van dit huis hield gelijke tred met die van de stad, waarin ze gelegen was. Handel en nijverheid floreerden en Roermond was hoofdstad van het (toen nog) belangrijke Overkwartier van Gelre. Vanuit de Roermondse Kartuis werden in de vijftiende eeuw twee nieuwe kloosters gesticht, de Sophia Kartuis te Olland ten zuiden van 's Hertogenbosch en de Kartuis Compassionis Beate Mariae te Vogelenzang (Gulik). Degene die dit Roermondse klooster, dat de Kartuis "Maria van Betlehem" werd genoemd, beroemd gemaakt heeft, was ongetwijfeld Dionysius van Rijkel (of van Leeuwen). Zijn grote roem heeft hij vooral te danken aan zijn geschriften, die een haast encyclopedische kennis tonen. Daarnaast is hij bekend om zijn grote Maria-devotie, terwijl hij tevens raadgever van vorsten, bisschoppen en prelaten was. Door de Roermondse bisschop Cuyckius werd hij in 1608 "eerbiedwaardig" verklaard.

Het midden van de zestiende eeuw bracht een ware omwenteling van de kloosters in het algemeen, en van de Roermondse Kartuis in het bijzonder. De bevoordeling van kloosters maakte deze tot bronnen van ergernis voor stadsbestuurders en burgers. Vooral deze laatste werden gedupeerd door de privileges en vrijheden van de kloosters en een tegenreactie was alleszins begrijpelijk. Tevens bracht de Roermondse stadsbrand van 1554 grote schade toe aan het klooster. Terwijl de verbouw van het klooster nog voortduurde en de stad reeds veel geleden had van de woelingen die de Hervorming meebracht, viel in de zomer van 1572 Willem van Oranje Gelre binnen en eiste Roermond voor zich op. Stormenderhand werd de stad ingenomen en werden haar kloosters geplunderd; zo ook de Kartuis. Twaalf monniken werden vermoord. Het duurde nog jaren voordat in het klooster orde en rust wederkeerden. De grote bloei die de Roermondse Kartuis de eerste twee eeuwen van haar bestaan had gekend keerde niet meer terug, en de tweede stadsbrand van 1665 bracht het klooster aan de rand van de afgrond. Maar vastberaden bouwden de kartuizers hun klooster weer op.

De laatste periode van het Roermondse Kartuizerklooster, de achttiende eeuw, kenmerkt zich door de grote invloed van (de geest) van de barok. Het uiterlijk stond op de voorgrond, pracht en praal drongen door in het spirituele leven en van de oorspronkelijke strenge observantie was geen sprake meer. Het klooster kreeg een geheel nieuw aanzicht. Deze tweede bloeitijd, ditmaal niet in geestelijke maar in uiterlijke vorm, werd gevolgd door een totale ondergang. De innerlijke leegheid brak door de uiterlijke praal heen. Bij de Oostenrijkse vorsten ontstond vanaf het midden van de achttiende eeuw een toenemende afkeer tegen de kloosters; hun uitgebreide bezittingen vormden een belemmering voor de economische ontwikkeling van de staat. Op 6 december 1781 vaardigde de keizer het besluit uit dat alle zuiver contemplatieve kloosters wegens hun nutteloosheid voor Kerk en maatschappij werden opgeheven. Op 17 maart 1783 werd in het Habsburgse rijk het besluit tot opheffing van kracht. In april 1783 werd door het Comité de la Caisse de Religion een boedelinventaris van de Roermondse Kartuis opgesteld, die naar Brussel werd gezonden. In september 1784 kregen de bisschoppen van de bisdommen waarin de gesupprimeerde kloosters lagen het bevel de altaarstenen en relieken uit de kapellen te verwijderen. Vanaf 1784 werden de geconfisqueerde bezittingen van het klooster verkocht.

Ruim vierhonderd jaar verbleven de Kartuizers in Roermond; innerlijke bloei en uiterlijk praal wisselden elkaar af. Tenslotte is het einde gekomen; de monniken moesten hun huis verlaten en hun bezittingen werden verkocht. Hun gedachtenis is echter niet verloren gegaan.

*VOOR VRAGEN, OPMERKINGEN OF HET LATEN TOESTUREN VAN DE
NIEUWSBRIEF KUNT U CONTACT OPNEMEN MET STICHTING DE
ROERMONDSE KARTUIZERS, ABDIS ADAMASTRAAT 18, 6041 VB ROERMOND.*

Stelt u geen prijs op toezending van deze nieuwsbrief? Meld het even en we verwijderen u per omgaande uit ons adressenbestand.
